(इंग्रजी टंकलिखित न्यायनिर्णयाचा मराठी अनुवाद)

चरणदास हरिदास आणि इतर

- विरुद्ध -

आयकर आयुक्त, उत्तर मुंबई, कच्छ, सौराष्ट्र

आणि अहमदाबाद आणि इतर

15 मार्च 1960

(एस. के. दास, जे. एल. कपूर आणि एम. हिदायतुल्ला, न्या. न्या.)

आयकर – व्यवस्थापकीय अभिकरण (मॅनेजिंग एजन्सी) मधून मिळणारे उत्पन्न - हिंदू अविभक्त कुटुंबातील कर्ता व्यवस्थापकीय अभिकरण भागीदारी संस्थेचे भागीदार बनले - तिथून मिळणारे उत्पन्न कौटुंबिक उत्पन्न म्हणून मूल्यांकन केले गेले - व्यवस्थापकीय अभिकरण कमिशनचे त्यानंतर विभाजन - विभाजित सदस्यांचे वैयक्तिक उत्पन्न म्हणून मूल्यांकनासाठी दावा.

सी, जो हिंदू अविभक्त कुटुंबाचा कर्ता होता. त्याच्या कुटुंबात त्याची पत्नी, तीन मुले आणि तो स्वतः होता. तो सहा व्यवस्थापकीय एजन्सी फर्म्समध्ये भागीदार होता. त्याला भागीदार म्हणून मिळालेल्या उत्पन्नाचे मूल्यमापन हिंदू अविभक्त कुटुंबाचे म्हणून आयकर उद्देशांसाठी केले जात होते. 31 डिसेंबर 1945 रोजी, सी याने त्याच्या तीन अल्पवयीन मुलांसाठी म्हणून आणि स्वतःसाठी आणि त्याच्या पत्नीसाठी 1 जानेवारी 1946 पासून आंशिक विभाजनासाठी तोंडी करार केला. ज्याद्वारे सी ने आपल्या मुलीला कुटुंबाकडे असलेल्या सहा मॅनेजिंग एजन्सीपैकी दोन मॅनेजिंग एजन्सी कमिशन मध्ये ठराविक वाटा दिला आणि इतर मॅनेजिंग एजन्सीजमधील शेअर्ससह शिल्लक रक्कम सी, सी आणि त्याची पत्नी आणि मुलांमध्ये पाच समान हिस्यात विभागणी केली होती. त्यानंतर हा करार 11 सप्टेंबर 1946 रोजीच्या दस्तऐवजात नोंदवला गेला, ज्यामध्ये इतर गोष्टींबरोबरच असे म्हटले आहे : "या विभाजनाद्वारे आम्ही ठरवले की. 31/12/1945 पर्यंत जे काही कमिशन बाकी आहे आणि जे 31/12/1945 नंतर प्राप्त झाले आहे, ते संयुक्त ठेवावे आणि

1/1/1946 पासून जमा झालेल्या आणि त्या तारखेनंतर प्राप्त झालेल्या कमिशनच्या संदर्भात आपल्यापैकी प्रत्येकजण त्याच्या 1/5 (एक पंचमांश) वाट्याचे पूर्ण मालक बनतो आणि म्हणून 1/1/1946 पासून हे कमिशन आमच्या कुटुंबाची संयुक्त मालमत्ता राहिलेली नाही. " 1947-48 आणि 1948-49 च्या आर्थिक वर्षांसाठी सी याने दावा केला की, व्यवस्थापकीय अभिकरण भागीदारी संस्थेकडून मिळणारे उत्पन्न यापुढे हिंदू अविभक्त कुटुंबाचे उत्पन्न म्हणून मानले जाऊ नये, परंतु विभाजित सदस्यांचे वेगळे उत्पन्न म्हणून मानले जावे.' आयकर अधिकाऱ्यानी हा दावा फेटाळला, कारण की, केलेल्या द्स्तऐवजानुसार विभागणी ही उत्पन्नाची होती आणि ज्या मालमत्तेतून उत्पन्न मिळवले होते, त्या मालमत्तेचे नाही आणि जेव्हा ज्यावेळी आयकर देय होता, तेव्हा हे उत्पन्न हिंदू अविभाजित कुटुंबात जमा झाले असे मानले पाहिजे :

निर्णय दिला की, या मालमत्तेची विभागणी करण्याचा दुसरा कोणताही प्रभावी मार्ग नसल्यामुळे आणि विभागणी म्हणजे ढोंग नव्हते, हे लक्षात घेता ही मालमत्ता प्राप्तिकर कायद्याच्या हेतूने विभागली गेली पाहिजे आणि उत्पन्नाचे

मूल्यमापन हिंदू अविभक्त कुटुंबाचे उत्पन्न म्हणून केले जात नाही.

दिवाणी अपिलीय अधिकारिता : दिवाणी अपील क्रमांक **108/1957.**

आयकर निर्देशन क्रमांक ३५/१० - १९५४ मधील मुंबई उच्च न्यायालयाच्या 16 फेब्रुवारी 1955 रोजीचा न्यायनिर्णय आणि आदेशावर विशेष अनुमतीद्वारे अपील न्यायालयाने असे म्हटले आहे की,

अपीलकर्त्यांसाठी : ए. व्ही. विश्वनाथ शास्त्री बी. के. बी. नायडू आणि आय. एन. श्रॉफ.

उत्तरवावादींसाठी : सी. के. दफ्तरी, भारताचे सॉलिसिटर-जनरल., के. एन. राजगोपाल शास्त्री आणि डी. गुप्ता.

15 मार्च **1960** रोजी न्यायालयाचा न्यायनिर्णय दिला -

हिदायतुल्ला, न्या. : भारतीय आयकर कायद्याच्या कलम 66 (2) अन्वये आयकर निर्देशन मध्ये मुंबई उच्च न्यायालयाने 16 फेब्रुवारी 1955 रोजी पारित केलेला न्यायनिर्णय आणि आदेशाविरुद्ध या न्यायालयाच्या विशेष अनुमतीद्वारे

हे अपील आहे.

अपीलकर्ते चरणदास हरिदास आणि चिनुभाई हरिदास हे दोन करदाते आहेत, ज्यांची प्रकरणे एकसारखी आहेत आणि खरे तर, आयकर अपीलीय न्यायाधिकरणाद्वारे एक एकत्रित निर्देशन होता, ज्याला उच्च न्यायालयाने आपल्या न्यायनिर्णयाद्वारे उत्तर दिले. उत्तरवादी अनुक्रमे, आयकर आयुक्त, मुंबई उत्तर, कच्छ आणि सौराष्ट्र आणि आयकर आयुक्त, दिल्ली, अजमेर, राजस्थान आणि मध्य भारत आहेत. दोन अपीलकर्त्यांनी हिंदू अविभक्त कुटुंबांच्या दोन घटकांचे प्रतिनिधित्व केले. चरणदास हरिदास यांनी त्यांची पत्नी, तीन मुले आणि स्वतःचे प्रतिनिधित्व केले आणि चिनुभाई हरिदास यांनी त्यांची पत्नी, मुलगा आणि स्वतःचे प्रतिनिधित्व केले. दोन्ही कुटुंबांशी संबंधित तथ्ये असे सांगतात की, त्यांना वेगळे देण्याची आवश्यकता नाही, कारण ज्या प्रश्नाचे उत्तर उच्च न्यायालयाने आपिलात दिलेल्या न्यायनिर्णयात दिले होते ते दोन्ही कुटुंबांमध्ये समान परिस्थितीत उद्भवले. फरक एवढाच आहे की दोन हिंदू अविभक्त कुटुंबांनी मॅनेजिंग एजन्सीजमध्ये अनुक्रमे घेतलेल्या शेअर्समध्ये यापुढे याचा उल्लेख केला जाईल. म्हणून आम्ही केवळ चरणदास हरिदास

यांच्याशी संबंधित वस्तुस्थितीच्या विधानापुरतेच मर्यादित राहू.

चरणदास हरिदास हे हिंदू अविभक्त कुटुंबाचे कर्ता होते. ज्यात त्यांची पत्नी, तीन मुले आणि स्वतः होते. तो सहा मिल्समधील सहा मॅनेजिंग एजन्सी फर्ममध्ये भागीदार होता. मागील वर्षांमध्ये, त्यांना या व्यवस्थापकीय एजन्सी मध्ये भागीदार म्हणून मिळालेल्या उत्पन्नाचे मूल्यमापन हिंदू अविभक्त कुटुंबाचे उत्पन्न म्हणून केले होते. 31 डिसेंबर 1945 रोजी चरणदास हरिदास यांनी त्यांच्या तीन अल्पवयीन मुलांसाठी म्हणून , स्वतःसाठी आणि त्यांची पत्नी शांताबेन अंशतः विभाजनासाठी तोंडी करार केला. त्या करारानुसार चरणदास हरिदास यांनी त्यांची मुलगी प्रतिमा हिला कुटुंबाच्या ताब्यात असलेल्या सहा व्यवस्थापकीय एजन्सींपैकी दोन व्यवस्थापकीय एजन्सी कमिशनमध्ये एक पाईचे वाटा दिला. इतर मॅनेजिंग एजन्सीमधील भागांसह उर्वरित रक्कम चरणदास हरिदास, त्यांची पत्नी आणि मुले यांच्यामध्ये पाच समान भागात विभागली. हा करार 1 जानेवारी, l946 पासून अंमलात येणार होता, जी नवीन आर्थिक वर्षाची सुरुवात होती. 11 सप्टेंबर 1946 रोजी चरणदास हरिदास यांनी स्वतःसाठी आणि त्यांच्या अल्पवयीन मुलांसाठी म्हणून आणि पत्नी शांताबेन

यांनी अंशतः विभाजनाचे संक्षेपलेख अंमलात आणला. ज्यामध्ये वरील तथ्ये सांगितली गेली होती, हा दस्तऐवज पूर्वी तोंडी काय घडले होते? याची नोंद असलेला आहे.

सन 1947-48 आणि 1948-49 मधील आर्थिक वर्षांमध्ये चरणदास हरिदास यांनी दावा केला की, ते उत्पन्न यापुढे हिंदू अविभक्त कुटुंबाचे उत्पन्न म्हणून मानले जाऊ नये, परंतु विभाजित सदस्यांचे वेगळे उत्पन्न मानले जावे. आयकर अधिकाऱ्याने उत्पन्नाला हिंदू अविभाजित कुटुंबाशिवाय इतर कोणतेही उत्पन्न मानण्यास नकार दिला आणि पूर्वीप्रमाणेच उत्पन्नाचे मूल्यांकन केले. सहाय्यक आयुक्तांकडे केलेले हे अपील अयशस्वी ठरले आणि हे प्रकरण आयकर अपीलीय न्यायाधिकरणाकडे वर्ग करण्यात आले. अपीलीय न्यायाधिकरणाने प्रकरणात असे मत मांडले की, वादातीत दस्तऐवजानुसार, विभाजन, कोणतेही, उत्पन्नाचे होते आणि ज्या मालमत्तेतून उत्पन्न मिळवले गेले, त्या मालमत्तेचे नाही, कारण "व्यवस्थापकीय कंपन्यांशी व्यवस्थापकीय एजन्सीचे कथित विभाजनाचा परिणाम म्हणून करार झाले नाहीत." त्यामुळे अपीलीय न्यायाधिकरणाने असे मानले की, या उत्पन्नाच्या स्त्रोताच्या पावत्या

वाटून घेणे विभागावर बंधनकारक नाही, जर मालमत्ता संयुक्त राहिली तर. पुढे असे गृहीत धरण्यात आले की, हे दस्तऐवज "एक प्रहसन" होते आणि हिंदू अविभक्त कुटुंब म्हणून आयकर मूल्यांकनापासून कुटुंबाला वाचवले नाही. न्यायाधिकरणाने भारतीय आयकर कायद्याच्या 66 (1) अंतर्गत दाव्याला स्पष्टपणे नकार दिला. चरणदास हरिदास यांनी मुंबई उच्च न्यायालयात धाव घेतली आणि कायद्याच्या कलम 66 (2) अंतर्गत आदेश प्राप्त केला. ज्या प्रश्नावर हे प्रकरण नमूद करण्यात आले होते तो असा होता :

“गिरण्यांच्या कमिशन एजन्सीच्या वाट्याचे उत्पन्न हे हिंदू अविभक्त कुटुंबाचे उत्पन्न आहे, ह्या न्यायाधिकरणाच्या निष्कर्षाचे समर्थन करण्यासाठी काही सामग्री होती का?"

“उच्च न्यायालयाने नमूद केले की, हा संदर्भ अतिशय सविस्तरपणे मांडला गेला असला तरी, त्याने वस्तुस्थितीचा एक साधा प्रश्न उपस्थित केला आहे आणि अपीलीय न्यायाधिकरणासमोर असे काही सामग्री आहे की नाही? हे शोधणे आवश्यक आहे, ज्यावर वस्तुस्थिती शोधून काढता येईल. हायकोर्टाने मात्र त्यावर ताशेरे ओढले. अपीलीय न्यायाधिकरणाने दिलेला निष्कर्ष असा

काढला जाऊ शकत नाही की, दस्तऐवज खरा नाही, कुटुंबाने मालमत्तेचे विभाजन करण्यासाठी अवलंबलेली पद्धत त्यातून अभिप्रेत असलेला परिणाम आणण्यासाठी अपुरी होती. उच्च न्यायालयाच्या म्हणण्यानुसार, अपीलीय न्यायाधिकरणाने दस्तऐवज कुचकामी असल्याचे मत मांडणे योग्य होते, आणि उत्पन्नाची विभागणी केली गेली असती आणि खरे तर इतकी विभागणी केली गेली असती, तरीही उत्पन्नाचे स्त्रोत हे हिंदू अविभक्त कुटुंबाच्या मालकीचे म्हणून एकत्र राहिले असते. त्यानुसार या प्रश्नाला होकारार्थी उत्तर दिले, की न्यायाधिकरणासमोर असे काही साहित्य होते, ज्यावर ते निष्कर्षापर्यंत पोहोचू शकले की, या उत्पन्नाच्या मालमत्तेचा संबंध आहे, तरीही त्या हिंदू अविभक्त कुटुंबातील आहेत. या न्यायालयात अपील करण्याची अनुमती उच्च न्यायालयाने नाकारली होती, परंतु चरणदास हरिदास यांनी या न्यायालयात अर्ज करून विशेष अनुमती मिळवली आणि सध्याचे अपील दाखल करण्यात आले.

श्री. विश्वनाथ शास्त्री यांनी चरणदास हरिदास यांच्या बाजूने हजर राहून, हिंदू अविभक्त कुटुंब हे फर्मचे भागीदार असू शकत नाही, हे निदर्शनास आणून दिले. म्हणून चरणदास हरिदास यांनी हिंदू अविभक्त कुटुंबाचे प्रतिनिधित्व

केले असले तरी, भागीदार म्हणून, कुटुंबातील इतर सदस्यांना भागीदार म्हणून स्वीकारले जावे, किंवा भागीदारीतील फायदे म्हणून स्वीकारले जावेत, असा आग्रह धरू शकत नाही. विभाजन करण्याचा एकमात्र मार्ग आहे, म्हणजे उत्पन्नाचे विभाजन करणे आणि त्याचा कायद्याने आवश्यक परिणाम झाला, भागीदारी कायद्याच्या हेतूने नसला तरी किमान प्राप्तिकराचे मूल्यमापन करण्याच्या हेतूने. म्हणून त्यांनी असा युक्तिवाद केला की, त्यामुळे या मालमत्तेच्या बाबतीत ज्या हिंदू अविभक्त कुटुंबाचे अस्तित्व संपुष्टात आले होते, त्यांचे मूल्यमापन १ जानेवारी १९४६ या विभाजनाच्य तारखेनंतर करता येणार नाही. विभागाचे विद्वान सॉलिसिटर-जनरल यांनी असा युक्तिवाद केला की, या युक्तिवादातच असे गृहीत धरण्यात आले आहे की, मालमत्ता प्रत्यक्षात विभागली गेली नव्हती आणि उत्पन्न जमा झाल्याच्या क्षणी आयकर देय आहे, त्यामुळे हे उत्पन्न हिंदू अविभक्त कुटुंबाला मिळाले आहे असे मानले पाहिजे आणि त्यानंतर त्याचे पाच-सहा शेअर्समध्ये विभाजन झाल्याने स्थितीवर परिणाम झाला नाही.

आम्ही या युक्तिवादांना सामोरे जाण्यापूर्वी, दस्तऐवजाचा परिणामक

भाग उद्धृत करणे आवश्यक आहे, जे खालीलप्रमाणे आहे :

"पुन्हा : - अहमदाबादच्या चरणदास हरिदासांच्या हिंदू अविभक्त कुटुंबाचे अंशतः विभाजन आहे.

आम्ही खाली स्वाक्षरी केलेले शेठ चरणदास हरिदास स्वतः आणि रमेशचंद्र चरणदास, अनिलकुमार चरणदास आणि गौतमकुमार चरणदास या सर्व अल्पवयीन मुलांचे पालक म्हणून आणि शांताबेन चरणदास सर्व शाहीबाग, अहमदाबाद येथे राहणारे हे निवेदन करितो की, आमचे एक हिंदू अविभक्त कुटुंब आहे आणि शेठ चरणदास हरिदास हे आमच्या कुटुंबाचे कर्ता किंवा व्यवस्थापक म्हणून आमच्या कुटुंबाच्या संयुक्त मालमत्तेचे व्यवस्थापन करतात आणि आम्ही सर्व संयुक्त अविभक्त कुटुंबाचे सदस्य म्हणून मालक या नात्याने अविभक्त कुटुंबाचे हक्कदार आहोत. आमच्या कुटुंबाला ०-१-११ रुपये कमिशन मिळाले. विजया मिल्स कंपनी, लिमिटेड कडून ५/१२ आणि या कमिशनमधून शेठ चरणदास हरिदास यांनी कर्ता किंवा मॅनेजर या नात्याने कुटुंबातील मुलगी प्रतिमा ला आधीच एक पाईचे कमिशन दिले आहे. तसेच गोपाल मिल्स कंपनी, लि. कडून कुटुंबाला मिळालेल्या 0-2-1/२ रुपये

कमिशनपैकी, शेठ चरणदास हरिदास यांनी कर्ता आणि व्यवस्थापक म्हणून एक पाईचे कमिशन आधीच प्रतिमा यांना दिलेली आहे. हे वजा केल्यानंतर 0-1-१० रुपये . ५/१२ आणि 0-1-11 ½ रुपये कमिशन उरले. हे कमिशन आणि विविध गिरण्यांकडून मिळालेले इतर कमिशन आम्ही संवत वर्ष २००२ मगसार वाडी १२, दिनांक ३१ डिसेंबर १९४५ रोजी तोंडी वाटून घेतले आहे. या विभाजनाद्वारे आम्ही ठरवले की, जे काही कमिशन 31-12-45 पर्यंत थकीत आहे आणि जे 31-१२-४५ नंतर प्राप्त होईल ते संयुक्त ठेवला पाहिजे आणि १-१-४६ पासून जमा होणाऱ्या आणि त्या तारखेनंतर मिळालेल्या कमिशनच्या संदर्भात आपल्यापैकी प्रत्येकजण त्याच्या एक पंचमांश भागाचे पूर्ण मालक बनू म्हणजेज 1-1-46 तारखेपासूनचे हे कमिशन आमच्या कुटुंबाची संयुक्त मालमत्ता नाही. परंतु आमची इच्छा आहे की, संवत वर्ष २००२ मगसार वाडी १२, दिनांक ३१-१२-४५ रोजी झालेल्या तोंडी आंशिक विभाजनाच्या स्मरणार्थ आपण एक संक्षेपलेख ठेवावे, ज्याअनुषंगाने आम्ही आमच्या कुटुंबाला मिळणाऱ्या कमिशनची विभागणी केली आहे. यामुळे आम्ही याची नोंद ठेवतो."

दस्तऐवजात निःसंशयपणे सहा व्यवस्थापकीय एजन्सींपैकी प्रत्येकाच्या संदर्भात "एक कमिशन"चा उल्लेख आहे, जे कमिशन दस्तऐवजाद्वारे विभागणी केली गेली होते. "कमिशन" हा शब्द, तथापि, दोन वेगवेगळ्या अर्थांनी वापरला गेला आहे; काही वेळा ते चरणदास हरिदास यांना मिळणाऱ्या व्यवस्थापकीय एजन्सीच्या कमिशनच्या रकमेचा आणि काहीवेळा ते कमिशनच्या अधिकाराचा जो चरणदास हरिदास यांना भागीदार म्हणून मिळाला आहे त्याचा संदर्भ देते. एकमात्र प्रश्न हा आहे की, आयकर कायद्याच्या उद्देशाने स्त्रोत प्रभावीपणे विभाजित केले गेले होते का, जेणेकरून हिंदू अविभक्त कुटुंबावर मूल्यांकन केले जाऊ शकत नाही.

हा कायदा मायने यांनी सांगितला होता आणि पिचप्पा - विरुद्ध – चोकालिंगम ([१]) मधील प्रिव्ही कौन्सिल (खाजगी परिषद) ने खालील शब्दांत मंजूर केला होता *:*

“जेथे संयुक्त कुटुंबातील व्यवस्थापकीय सदस्य एखाद्या अनोळखी व्यक्तीसोबत भागीदारी करतो, त्यामुळे भारतीय करार कायद्याने परिभाषित

१. ए. आय. आर. १९३४ पी. सी. १९२.

केल्यानुसार भागीदाराचे सर्व हक्क आणि दायित्वे पूर्ण करण्यासाठी कुटुंबातील सदस्य स्वतः व्यवसायात भागीदार बनत नाहीत. अशावेळी कुटुंब एक घटक म्हणून, भागीदार बनत नाही. परंतु केवळ त्याचे सदस्य जे अनोळखी व्यक्तीशी करार करतात : भागीदारी हि कायद्याद्वारे नियंत्रित केली जाईल."

पुढे, प्रिव्ही कौन्सिलने अप्रूव्हर विरुद्ध रामाँ सुब्बा अयान (१) मध्ये निरीक्षण केले:

"भाडेपट्ट्याचे रूपांतरण आणि त्या रूपांतरणामुळे या मालमत्तेतील कौटुंबिक स्थितीत बदल याहून अधिक स्पष्टपणे काहीही व्यक्त करू शकत नाही. अविभाजित मालमत्तेच्या उत्पन्नाचे प्रतिनिधित्व करणारे हे उत्पादन यापुढे सामान्य धर्तीवर आणले जाणार नाही. परंतु त्यातून मिळणारे उत्पन्न कुटुंबातील सदस्यांनी सहा वेगवेगळ्या समान वाट्यांमध्ये उपभोगले पाहिजे, जे यापुढे त्या ठराविक भागाचे हक्कदार बनतील."

मुंबई उच्च न्यायालयाने हा उतारा उद्धृत केला आणि नमूद केले की,

हक्काचे विभाजन तसेच मालमत्तेचे विभाजन असणे आवश्यक आहे; आणि

(१) (१८६६) II एम. आय. ए. ७५.

जोपर्यंत विभागणीने मालमत्तेचे शेअर्समध्ये विभाजन केले नाही तोपर्यंत, ते केवळ त्याच्या जमा झाल्यानंतर मिळकतीचे विभाजन म्हणून राहील आणि मालमत्तेवर त्याचा परिणाम होणार नाही. या प्रकरणाच्या दृष्टिकोनातून, मुंबई उच्च न्यायालयाने असे मानले की मिळकत जमा झाल्यानंतर मिळकतीची विभागणी होऊनही ही मालमत्ता संयुक्त राहिली.

आमच्या मते, येथे कायद्याच्या तीन वेगवेगळ्या शाखा आहेत. “भागीदारीचा कायदा”, जो हिंदू अविभक्त कुटुंबाचा विचार करत नाही. आणि “हिंदू कायदा” जो कुटुंबाच्या विभाजनास परवानगी देतो आणि आंशिक विभाजन देखील कुटुंबासाठी बंधनकारक आहे. त्यानंतर “आयकर कायदा” आहे, ज्याअंतर्गत विशिष्ट उत्पन्न हिंदू अविभक्त कुटुंबाचे उत्पन्न किंवा विभाजनाद्वारे स्वतंत्र वाटा उपभोगणाऱ्या विभक्त सदस्यांचे उत्पन्न म्हणून मानले जाऊ शकते. हिंदू कायद्यातील विभाजनाच्या वस्तुस्थितीचा भागीदारीच्या कायद्याप्रमाणे भागीदाराच्या स्थितीवर कोणताही परिणाम होऊ

शकत नाही, परंतु हिंदू कायद्यानुसार त्याचा संपूर्ण परिणाम कुटुंबावर होतो. ज्याप्रमाणे कर्ता भागीदार बनण्याची वस्तुस्थिती ही अविभाजित कुटुंबातील सदस्यांची भागीदारीमध्ये ओळख करून देत नाही, त्याचप्रमाणे कुटुंबाची विभागणी इतर भागीदार किंवा भागीदारांच्या तुलनेत भागीदाराची स्थिती बदलत नाही. विभाजनापूर्वी आयकर कायदा, वस्तुस्थितीनुसार, कर्ताच्या स्थानाची नोंद घेतो आणि त्याचे मूल्यमापन सहभागीदार म्हणून करत नाही, तर हिंदू कुटुंबाचे प्रतिनिधित्व म्हणून करतो. असे करताना आयकर कायदा, हिंदू कायद्यातील आयकर तरतुदींनुसार पाहतो तर भागीदारी कायद्यातील तरतुदी नाही. परंतु, जेव्हा एकदा कुटुंब विस्कळीत होते, तेव्हा भागीदारीअंतर्गत स्थिती पूर्वीप्रमाणेच चालू राहते, परंतु हिंदू कायद्यानुसार स्थिती बदलते. मग मुल्यमापनाचे एकक म्हणून कोणतेही हिंदू अविभक्त कुटुंब नाही. खरं तर, आणि जमा होणारे उत्पन्न हे हिंदू अविभक्त कुटुंबाचे आहे असे म्हणता येणार नाही. भारतीय आयकर किंवा भागीदारी कायद्यात असे काहीही नाही, जे हिंदू संयुक्त कुटुंबातील सदस्यांना कोणत्याही मालमत्तेचे विभाजन करण्यापासून प्रतिबंधित करते. अशी विभागणी अर्थातच सदस्यांना एकत्र ठेवण्यासाठी

प्रभावी असली पाहिजे; परंतु हिंदू कायद्यानुसार प्रत्येक बाबतीत मालमत्तेचे पूर्ण आणि अंशतः (मेटस अँड बोऊंड) विभाजन आवश्यक नाही, जर स्वतंत्ररित्या उपभोग अन्यथा सदस्यांच्या शेअर्सनुसार सुरक्षित केला जाऊ शकतो. या प्रकारच्या मालमत्तेसाठी, पक्षकारांना मालमत्ता राखून ठेवायची असेल आणि तरीही ती संयुक्तपणे न ठेवता अनेक प्रमाणात धारण करायची असेल तर विभाजनाचा दुसरा कोणताही मार्ग नव्हता. कायदा असा विचार करत नाही की, एखाद्या व्यक्तीने अशक्य गोष्ट करावी. खरंच, परिणाम सारखाच झाला असता, जरी विभाजन करणाऱ्या सदस्यांनी त्यांनी मालमत्तेचे विभाजन केले आहे, असे अनेक शब्दांत सांगितले असते. कारण आत्तापर्यंत भागीदारी संस्थेचा संबंध आहे, हे पाऊल पूर्णपणे असुरक्षित ठरले असते.

उत्तरवादीने असे सुचवले की, कुटुंबाने, मॅनेजिंग एजन्सीचे कुटुंबातील सदस्यांमध्ये वेगवेगळे वाटप करून विभाजन केले असते; परंतु हे मॅनेजिंग एजन्सी भागीदारी संस्थांचे विघटन आणि त्यांचे पुनर्गठन केल्याशिवाय हे शक्य झाले नसते, जे पूर्णपणे चरणदास हरिदास यांच्या हातात नव्हते. असेही सुचवण्यात आले की, चरणदास हरिदास यांच्याकडे सोपवता आल्या असत्या,

तर इतरांनी इतर काही मालमत्ता घेतली असती किंवा रिसीव्हरची नेमणूक करता आली असती. विभाजनाच्या अनेक पद्धती होत्या; ज्यांचा अवलंब केला गेला असावा यात शंका नाही. पण प्रश्न असा आहे की, जर कुटुंबाला या मालमत्तेचे फक्त विभाजन करायचे होते, तर तेच परिणाम साध्य करण्यासाठी त्यांनी काही अन्यप्रकारे कार्य केले असते का ? या प्रश्नाचे उत्तर देण्याचा प्रयत्न झाला नाही.

त्यामुळे कुटुंबाने संयुक्त हितसंबंधांची स्वतंत्र हितसंबंधांमध्ये विभागणी करण्यासाठी शक्य तितके प्रयत्न केल्याचे दिसून येते. ही विभागणी निव्वळ दिखावा होती, असे येथे सुचत नाही; किंवा अपीलीय न्यायाधिकरणाने असा निष्कर्ष दिलेला नाही. कुटुंबातील सदस्यांमध्ये केलेला दस्तऐवज पूर्णपणे प्रभावी होता, आणि या विशिष्ट मालमत्तेच्या संदर्भात वास्तविकपणे कोणतेही हिंदू अविभक्त कुटुंब नव्हते. प्रत्येकवेळी चरणदास हरिदास यांच्या नावावर मालमत्ता राहिली आणि भागीदारी कायद्याच्या दृष्टिकोनातून पाहिल्यास, कुटुंबाला त्यात कोणतेही स्थान नव्हते. मालमत्ता अजूनही चरणदास हरिदास यांच्या नावावर आहे, आणि त्याच दृष्टिकोनातून पुन्हा पाहिले तर विभागाला

वेगळा अर्थ नाही. काय बदलले आहे ते म्हणजे स्थिती कुटुंबाचे. संयुक्त असताना विभाग उत्पन्नाला कुटुंबाचे उत्पन्न समजू शकते; पण विभाजनानंतर, काहीही नसताना ते हिंदू अविभक्त कुटुंबाचे उत्पन्न आहे, असे म्हणू शकत नाही. हा खरा दस्तऐवज आहे आणि लबाडी नाही हे लक्षात आल्यावर, आणि त्यामुळे उत्पन्नाची आणि परिस्थितीत, मालमत्तेची परिणामकारकपणे विभागणी झाली आहे, या प्रश्नाचे उत्तर नकारार्थी आहे, म्हणजेच मिल्सच्या कमिशन एजन्सीच्या वाट्याचे उत्पन्न हे हिंदू अविभक्त कुटुंबाचे उत्पन्न होते हे सिद्ध करण्यासाठी कोणतीही सामग्री नव्हती.

अपील मंजूर केले जाईल. उत्तरवादी हे येथे आणि खाली दोन करदात्यांचा खर्च देतील. येथे खर्चाचा एकच संच असेल.

अपील मंजूर.

x-x-x-x

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/ तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरता वापर करता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.

x-x-x-x